

**ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“
ПРАВНО-ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ**

КАТЕДРА „МЕЖДУНАРОДНО ПРАВО И МЕЖДУНАРОДНИ ОТНОШЕНИЯ“

ЯВОР СИМЕОНОВ СИМОВ

**СЪВРЕМЕННИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ГРАЖДАНСТВОТО
НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

*за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“ по професионално направление 3.6. Право
Докторска програма „Право на Европейския съюз“*

Научен ръководител:

ДОЦ. Д-Р ГЕРГАНА ВАСИЛЕВА ГЕОРГИЕВА

Благоевград

2025 г.

Докторантът е зачислен в редовна форма докторантура по докторска програма „Право на Европейския съюз“ от научна област 3. Социални, стопански и правни науки, проф. направление 3.6. Право, съгласно заповед № 2943 от 19.12.2019 г. на Ректора на Югозападен университет „Неофит Рилски“.

Темата на дисертационния труд е „Съвременни предизвикателства пред гражданството на Европейския съюз“ с научен ръководител доц. д-р Гергана Василева Георгиева.

Трудът е обсъден и насочен за публична защита на заседание на Катедра „Международно право и международни отношения“ в Правно-историческия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ на 10.12.2025 г.

На основание заповед № 179/30.01.2026 г. на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски“ е утвърден състав на научното жури и е определена дата за провеждане на открито заседание за защита на дисертационния труд.

Вътрешни членове на научното жури:

Проф. д.н. Габриела Белова-Ганева, ЮЗУ „Неофит Рилски“

Доц. д-р Николай Попов, ЮЗУ „Неофит Рилски“

Резервен член: Доц. д-р Надежда Кръстева, ЮЗУ „Неофит Рилски“

Външни членове на научното жури:

Проф. д.ю.н. Живко Драганов, УНСС

Доц. д-р Христо Орманджиев, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

Доц. д.н. Владислав Лазаров, УНИБИТ

Резервен член: Доц. д-р Тони Димов, ИДП при БАН

На дата 20.03.2026 г. от 11.00 ч. ще бъде проведено открито заседание на научното жури за защита на дисертационния труд в зала

Дисертационният труд и материалите по защитата са на разположение в ПИФ на ЮЗУ „Неофит Рилски“ на адрес: гр. Благоевград, пл. Г. Измирлиев-Македончето № 1, и на интернет страницата на университета: www.swu.bg.

Съдържание

I. Обща характеристика на дисертационния труд	4
1. Актуалност на научния труд	4
2. Предмет и обseg на научния труд	12
3. Цел, теза и задачи на научния труд	12
4. Методология на научно-изследователската работа	14
5. Обем и структура на научния труд	14
6. Библиография	14
II. Съдържание на дисертационния труд	15
Увод	15
1. Глава Първа. Концепция и основни характеристики на гражданството на ЕС	15
2. Глава Втора. Развитие на концепцията за гражданство на Европейския съюз в практиката на Съда на ЕС	21
3. Глава Трета. Гражданството на ЕС в контекста на мигрантската криза от 2015 г., Брекзит и пандемията от COVID-19	26
Заключение	27
III. Приносни моменти	28
IV. Публикации, свързани с дисертационния труд	30

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1. Актуалност на научния труд

Дисертационното изследване е фокусирано върху **съвременните предизвикателства пред гражданството на Европейския съюз** като новаторска юридическа и социална категория, която надгражда националното гражданство и разширява правата на индивида в транснационален контекст.

Актуалността на изследването се обосновава от редица фактори, относими поотделно към предизвикателствата пред гражданството на Европейския съюз, обусловени от мигрантската криза, Брекзит и пандемията от COVID-19. Нарастващите напрежения около имиграцията и интеграцията налагат необходимостта от актуализиране и хармонизиране на законодателството за гражданството, така че да се отговори на новите предизвикателства, като миграционната политика предвид геополитическата обстановка, войните, тероризма, национална сигурност и защитата на правата на човека.

В съвременния глобализиран свят понятието за гражданство придобива все по-голямо значение и същевременно предизвиква множество дебати в юридическата, политическата и социалната наука. Гражданството е не само правен статус, но и основен фактор за принадлежност, идентичност и участие в обществените и политически процеси. Развитието на Европейския съюз като интеграционен проект с все по-широки правомощия и транснационално измерение предизвиква необходимостта от преосмисляне на традиционните концепции за гражданство, които са свързани предимно с националните държави. В този контекст гражданството на Европейския съюз се утвърждава като нова правна и политическа категория, която допълва националното гражданство, като предоставя нови права и възможности на гражданите на

държавите членки. Този наднационален модел на гражданство цели да създаде пространство на свобода, сигурност и правосъдие, да укрепи европейската идентичност и да насърчи активното участие на гражданите в процесите на вземане на решения на различни равнища.

От друга страна, международното право и националните правни системи продължават да играят решаваща роля при регулирането на гражданството, определянето на статуса на лицата без гражданство, както и при защитата на правата на мигранти, бежанци и други уязвими групи. Поради това съвременното изследване на гражданството изисква интегриран подход, който обхваща международноправните стандарти, европейската рамка и националните законодателства. Както е известно, гражданството представлява политико-юридическата връзка между индивида и държавата, която му гарантира определен набор от права и задължения. Този статус осигурява както възможност за пълноценно участие в обществено-политическия живот, така и ползване на социални и икономически придобивки. В същото време гражданството е символ на принадлежност и идентичност, носеща със себе си не само права, но и отговорности пред обществото. Според международни изследвания и анализи, глобализацията и миграционните процеси поставят гражданството пред нови предизвикателства и трансформации. Лицата с двойно гражданство, безгражданството, миграцията и евентуалното ограничаване на права на определени групи поражда въпроси за универсалността на гражданските права и възможностите за защита на човешкото достойнство¹.

Понятието гражданство има дълбоки исторически корени, които преминават през различни етапи на развитие, свързани с формирането на

¹ Weissbrodt, D. The Human Rights of Non-Citizens. New York: Oxford University Press, 2008, p.48.

съвременните държави и международната общност. В класическия античен свят гражданството е било свързано предимно с принадлежност към град-държава и с участие в политическия живот². Този модел е основан на представата, че гражданинът притежава определени права и задължения в рамките на конкретна политическа общност.

С подписването на Вестфалските мирни договори и формирането на модерната национална държава през XVII-XVIII век и особено след Великата френска революция, гражданството придобива юридическа форма, която е ключов инструмент за легитимация на суверенитета на държавата по отношение на населението. Националното гражданство започва да се разглежда като връзка между индивида и държавата, предоставяща права (напр. изборителни права), но и въвеждаща задължения (данъци, служба в армията). Международното право като цяло оставя проблемите на гражданството на самите национални държави, като полага систематични усилия за избягване на безгражданството. В този контекст важна роля играят международните договори и конвенции, които установяват минимални стандарти и защитни механизми. В международноправен план, гражданството остава прерогатив на държавите, но все повече се въвеждат механизми и конвенции, насочени към защита на лицата без гражданство и осигуряване на защита на правата на човека. Понастоящем международните договори, както и нормативните актове на Европейския съюз, създават стандарти за балансиране между националния суверенитет и универсалните права на човека.

В периода на модерността гражданството се утвърждава като основа за националната държава, която дефинира границите на политическо участие и

² Аристотел, „Политика“, С., Отворено общество, 1995, с. 157.

социална принадлежност. В международното право не съществува универсална дефиниция на гражданството, но ключово значение имат различни конвенции и договори, които защитават лицата без гражданство, регулират най-общо придобиването и загубата на гражданство и се стремят към недискриминация. Един от важните международни документи е Конвенцията за гражданството на омъжената жена³, която цели да предотврати изгубването на гражданство при сключване на брак с чужденец. Друг ключов документ е Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г., която задава международни стандарти за намаляване на броя на лицата без гражданство и за улесняване на придобиването на гражданство⁴. Тези документи са пример за усилията на международната общност да се гарантира, че гражданството не е само привилегия, а фундаментално право на човека. В контекста на Европейския съюз, гражданството е въведено формално с подписването на Договора от Маастрихт през 1992 г., който дефинира „гражданството на Съюза“ като субсидиарно по отношение на националното гражданство. Това гражданство предоставя на гражданите на държавите членки допълнителни права, включително свобода на придвижване, право на участие в избори за Европейски парламент, право на дипломатическа и консулска защита, обръщане към европейските институции и др. След влизането в сила на Договора от Лисабон през 2009 г., правният статут на гражданството на ЕС е допълнително укрепен чрез Хартата на основните права

³ Конвенцията за гражданството на омъжената жена, приета от ООН през 1957 г. (в сила от 1958 г.), е ключов международен документ, гарантиращ, че бракът, неговото прекратяване или промяната на гражданството на съпруга не влияят автоматично върху гражданството на жената. Тя защитава правото на жената да запази или промени гражданството си независимо от брачния си статус. България се присъединява към конвенцията с Решение на МС от 15 април 1960 г. Решението на МС е одобрено с Указ № 152 от 23 април 1960 г. на Президиума на Народното събрание - Изв., бр. 37 от 1960 г. В сила за България от 20 септември 1960 г. Обн. ДВ. бр.37 от 6 май 1960 г.

⁴ Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство. Приета на 30.08.1961 г. В сила от 13.12.1975 г. Ратифицирана със закон, приет от 41-ото Народно събрание на 25 януари 2012 г. ДВ, бр. 7 от 2012 г. По този въпрос вж. също Чанкова, Д. Правата на човека и тяхната защита (Сборник). София, 2001, с.27.

в Европейския съюз, която утвърждава основните права и свободи като част от правната рамка на Съюза⁵.

Въвеждането на гражданството на ЕС представлява значителна промяна в традиционното разбиране за гражданство. Докато националното гражданство е тясно свързано със суверенитета на държавата и определя пълния набор от права и задължения, гражданството на ЕС е наднационално и субсидиарно, което предоставя на гражданина нови правомощия. Това двустепенно гражданство обаче създава както нови възможности, така и предизвикателства. От една страна, гражданите на ЕС могат да се възползват от свободата на движение, работа, обучение и установяване във всяка друга държава членка, което насърчава мобилността и интеграцията в рамките на Съюза. От друга страна, липсата на единно федерално гражданство, което да замести националното, води до усложнено разнообразие от законодателни режими и различни практики, които понякога създават правни и социални неясноти⁶. Гражданството на ЕС представлява уникален модел, който се стреми да балансира между националния суверенитет и наднационалните права, като същевременно утвърждава нови стандарти за принадлежност и участие в европейския политически процес. В този смисъл, гражданството е ключов инструмент за изграждане на европейска идентичност и засилване на демократичната легитимност на ЕС. Не по-малко важен аспект на гражданството е неговата роля в социалната интеграция на индивидите в обществото. Гражданството не само дава формални права, но и формира чувство на принадлежност, което е необходимо за социалното сближаване и стабилност. В съвременните общества, характеризиращи се с миграционен

⁵ Марин, Н. Юрисдикция на Съда на Европейския съюз в пространството на свобода, сигурност и правосъдие. Благоевград, Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2011, с.58.

⁶ Belova, G. Rights and Freedoms of Non-Citizens in the International Law. In: Complexity of Contemporary International Security. Sibiu: “Nicolae Balcescu” Land Forces Academy Publishing House, 2014.

натиск и етническо разнообразие, гражданството играе ролята на „социален договор“ между индивида и общността. Миграционните процеси и засилващото се многообразие създават нови предизвикателства пред националните системи за гражданство, тъй като интеграцията на новодошлите изисква адаптация както на законодателството, така и на обществения диалог. Миграцията и проблемите на безгражданството могат да доведат до социална маргинализация и нарушаване на основните права на човека⁷. Европейският съюз, чрез пространството за свобода, сигурност и правосъдие, се стреми да гарантира, че както гражданството на ЕС, така и националното гражданство предоставят равни възможности за участие и защита, без дискриминация и ограничения, свързани с етническа, религиозна или социална принадлежност. Тази политика отразява и принципите, залегнали в чл. 21, дял III от Хартата на основните права в ЕС, която забранява дискриминацията на различни основания, включително национален произход, пол, възраст и сексуална ориентация.

В съвременния глобализиран свят, където границите между държавите все повече се размиват под въздействието на икономически, социални и културни процеси, понятието гражданство също търпи значителни трансформации. Гражданството вече не е само юридически акт или формално признание на принадлежност, а се превръща в сложен социален и политически феномен, свързан с идентичност, участие и права в мултиетнически и мултикултурни общества. Тази нова форма на гражданство съчетава правата и свободите, предоставени от националните държави, с наднационални права и механизми за участие, които засилват демократичния процес и гарантират по-

⁷ Weissbrodt, D. The Human Rights of Non-Citizens. New York: Oxford University Press, 2008, p.53.

голяма свобода и защита на индивида⁸. В този смисъл е и приносът на Хартата на основните права в Европейския съюз, която от 2009 г. придобива същата юридическа сила, каквото имат Учредителните договори и техните ревизии. В съответствие с чл.51, Хартата не само укрепва защитата на гражданите на ЕС, но и утвърждава универсалния характер на правата на човека, като ги прилага спрямо всички лица, които пребивават в държавите членки, независимо от гражданството им. Някои изследователи⁹ отбелязват, че въпреки че част от правата и свободите на Хартата са ограничени до гражданите на ЕС (напр. изборните права), много от основните права, като правото на достъп до правосъдие, правото на защита от дискриминация, правото на добра администрация и други, са признати и за всички лица, пребиваващи или работещи в рамките на Съюза. Това утвърждава концепцията за Европа като пространство на свобода, сигурност и правосъдие¹⁰.

Въпреки тези наднационални механизми, националното гражданство продължава да бъде основният източник на права и задължения, а държавните прерогативи върху определянето на условията за придобиване и загуба на гражданство остават непроменени. Съгласно чл. 9 от Договора за Европейски съюз, гражданството на ЕС се добавя към националното, но не го замества, като държавите членки запазват правото да регулират вътрешните си режими. Това създава сложна правна и политическа динамика, в която се преплитат различни идентичности и принадлежности. От една страна, гражданите на ЕС се възприемат като членове на по-широка европейска общност с общи ценности и права; от друга, националната принадлежност продължава да бъде

⁸ Марин, Н. Юрисдикция на Съда на Европейския съюз в пространството на свобода, сигурности правосъдие. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2011, с. 84.

⁹ Belova, G. Rights and Freedoms of Non-Citizens in the International Law. In: Complexity of Contemporary International Security. Sibiu: “Nicolae Balcescu” Land Forces Academy Publishing House, 2014.

¹⁰ *Ibid.* В този смисъл се произнася и Марин, Н. Юрисдикция на Съда на Европейския съюз в пространството на свобода, сигурност и правосъдие. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2011, с. 105.

ключов фактор за политическата легитимност, социалната интеграция и достъпа до определени права и услуги. Случаите на безгражданство, отнемане на гражданство и други подобни явления илюстрират колко крехка може да бъде тази двойна принадлежност, особено когато се сблъсква с въпроси на националната сигурност, миграция и социална кохезия. Например, във Франция законодателни инициативи за отнемане на гражданство от лица заподозрени в терористична дейност, разкриват сложността на баланса между сигурността и защитата на основните права. Интересен пример в това отношение е разпоредбата на чл. 25 от Гражданския кодекс на Франция. В него е посочено, че лице, осъдено за престъпление или деликт, представляващ акт, с който се засягат „фундаменталните интереси на нацията“ следва да бъде лишено от френско гражданство, придобито по натурализация, при условие, че лицето няма да остане апатрид. Статистиката сочи, че в периода от 2002 г. до 2015 г. петнадесет лица са лишени от френско гражданство на това основание. Непосредствено след терористичните атаки във Франция през ноември 2015 г. президентът Франсоа Оланд в своя реч пред Сената заявява, че ще бъде внесен закон за изменение на Конституцията на Петата френска република, който предвижда възможността да се отнема френско гражданство на лица с двойно гражданство (включително френски граждани по рождение), осъдени за тежки престъпления и терористична дейност. Няколко месеца по-късно обаче – на 30 март 2016 г. президентът оттегля своето предложението за конституционни реформи за борба с тероризма. Основните доводи за това са непостигането на съгласие във връзка с предлаганите промени от двете камари на парламента. Лишаването от гражданство е нежелано състояние, както от гледна точка на интересите на отделните индивиди, така и за съответните държави. То често предизвиква нестабилност и заплаха за националните и регионалните интереси.

В крайна сметка, въпросите на лицата без гражданство и на проблемните ситуации в тази връзка могат да бъдат решени ефективно само в рамките на установени от международното право стандарти, вътре в отделните държави, както и на основата на взаимно уважение и сътрудничество между тях.

Следователно темата за гражданството на Европейския съюз е от изключителна **актуалност** и значимост в контекста на съвременните предизвикателства, свързани с миграцията, тероризма, националната сигурност и защитата на правата на човека. Същевременно, разбирането и развитието на гражданството като правен и социален институт са ключови за изграждането на стабилна, демократична и справедлива европейска общност.

2. Предмет и обсег на научния труд

Предмет на изследването са правните норми, механизми и практическите проявления на гражданството на ЕС, както и неговото отражение върху правния статус на гражданите, върху функционирането на вътрешния пазар и върху формирането на европейската идентичност.

Изследването обхваща също взаимовръзката между националното и европейското гражданство, както и влиянието на съвременни кризи – миграционната вълна от 2015 г., Брекзит и пандемията от COVID-19 – върху развитието на концепцията за гражданство на Съюза.

3. Цел, теза и задачи на научния труд

Целта на настоящото изследване е да анализира концепцията, основните характеристики, права и отговорности на гражданите на ЕС, както и да изследва съвременните тенденции и предизвикателства, свързани с гражданството.

Настоящото изследване защитава тезата, че гражданството на Европейския съюз представлява качествено нов етап в развитието на правния институт на гражданството, който съчетава националната принадлежност с наднационални права и механизми за защита. То е ключов инструмент за укрепване на европейската интеграция, демократичната легитимност и социалната кохезия, но същевременно се сблъсква с редица съвременни предизвикателства, свързани с глобализацията, миграцията, политическите кризи и трансформацията на суверенитета на държавите членки.

За постигане на целта и доказване на тезата, изследването си поставя следните основни **задачи**:

1. Да се анализира понятието за гражданство в националното и международното право и да се разгледат основните международноправни актове, свързани с неговата защита и регулиране.

2. Да се изследват причините и предпоставките за възникване на гражданството на Европейския съюз и неговата концептуална обосновка в контекста на европейската интеграция.

3. Да се определят основните права и отговорности на гражданите на ЕС, както и тенденциите в тяхното развитие.

4. Да се анализира практиката на Съда на Европейския съюз като основен фактор за еволюцията и тълкуването на понятието „гражданство на ЕС“.

5. Да се изследва влиянието на съвременните предизвикателства – мигрантската криза, Брекзит и пандемията от COVID-19 – върху реалното упражняване на правата, произтичащи от гражданството на ЕС.

6. Да се направят изводи и предложения за усъвършенстване на правната рамка и политиките, свързани с гражданството на Европейския съюз.

4. Методология на научно-изследователската работа

Изследването се основава на сравнителен правен анализ, включващ както националното, така и международното право, както и на обзор на съдебната практика и научната литература. Налице е комплексен и интердисциплинарен подход, включващ сравнителноправен метод – за съпоставка между националните гражданствени режими и гражданството на ЕС, историко-правен метод – за проследяване на еволюцията на концепцията за гражданство, нормативен анализ – на международноправни актове, договорите на ЕС и актовете на неговите институции; анализ на съдебната практика – особено решенията на Съда на Европейския съюз, свързани с гражданството, системен и логически метод – за структуриране на връзките между отделните елементи на правната уредба; емпиричен и аналитичен подход – при разглеждане на конкретни казуси, свързани с миграцията, Брекзит и пандемията от COVID-19.

5. Обем и структура на научния труд

Дисертационният труд се състои от три основни глави, увод, заключение и библиография. Отделните глави, съставени от раздели, последователно разглеждат концепцията, съдебната практика и реалните предизвикателства пред европейското гражданство.

Трудът е с общ обем от 236 страници (шрифт 14, разредка 1,5 Times New Roman), включително съдържанието и библиографията.

6. Библиография

Библиографичната справка включва 34 монографични издания на кирилица, 2 защитени дисертационни трудове, 44 статии и студии на български език, 2 доклада, 46 източници (монографични издания, статии и

студии) на английски език, както и редица относими дела от юриспруденцията на Съда на Европейския съюз. Научният апарат е богат и обхваща 205 бележки под линия. Използвана е подходяща методология, която включва класически правни методи на изследване, но също така и интердисциплинарни средства за анализ.

II. Съдържание на дисертационния труд

Увод

Уводът цели да очертае темата на дисертационното изследване, като същевременно дефинира и ограниченията, в рамките на които е реализиран научният труд. Представени са актуалността и значимостта на изследването, изследователската теза, целите, задачите и методологията на научно-изследователската работа.

1. Глава Първа. Концепция и основни характеристики на гражданството на ЕС

В първата глава е разгледана концепцията за гражданство, която е еволюирала през вековете, отразявайки промяната на политическите и социалните структури в държавите и международната общност. Традиционно гражданството се възприема като институт, който свързва индивида с държавата, осигурявайки му права и задължения в рамките на националната територия и общност. В исторически план тази връзка е била основа за легитимността на държавната власт и създава рамката за участие на гражданите в политическия живот. В класическата либерална теория гражданството се разглежда като юридическо статукво, чрез което личността придобива правата и свободите, предоставяни от държавата, като

същевременно приема нейните задължения¹¹. Този подход подчертава ролята на националната държава като основен носител на суверенитет и гарантор на правата на гражданите. От теоретична гледна точка, концепцията за гражданство е обект на множество интерпретации, които варират в зависимост от политическите и философските парадигми. Един от класическите автори, Т. Х. Маршал, дефинира гражданството като „статус, който дава на индивида пълния набор от права и задължения в обществото“¹². Той разделя гражданството на три основни компонента – граждански, политически и социални права, които са необходими за пълното интегриране на индивида в държавата. Тази концепция формира основата на съвременните демократични модели за гражданство. Друг значим теоретичен подход е разглеждането на гражданството като процес, а не като статичен статус. Това се подкрепя от автори като Стивън Касълс и Алистър Дейвидсън, които акцентират върху динамиката в развитието на гражданството, включително „влиянието на глобализацията, миграционните потоци и развитието на наднационални структури като ЕС“¹³.

С развитието на международното право през XX век обаче се появяват нови предизвикателства и тенденции, които променят традиционния модел на гражданство. Миграционните вълни, възникването на международни организации и по-широкото признание на правата на човека поставят под въпрос изключителния национален характер на гражданството. В този контекст възниква необходимостта от хармонизация на правните норми, за да се предотврати безгражданството и да се осигури защита на основните права

¹¹ Кант И. Критика на практическия разум, АИ „Проф. Марин Дринов“, С, 2025, 4-то изд. с.48; Дьо Токвил А. За демокрацията в Америка, С.1 ИК „Избор“1, 1996. с.32.

¹² Marshall, T. H. *Citizenship and Social Class*. Cambridge: Cambridge University Press, 1950, p. 86.

¹³ Castles, Stephen, and Alastair Davidson. *Citizenship and Migration: Globalization and the Politics of Belonging*. London: Macmillan Press, 2000, p. 153.

на индивида. Както бе посочено, основните международни актове, като Конвенцията за гражданството на омъжената жена от 1957 г., отразяват тези тенденции, като насърчават равнопоставеността и защитата на правото на гражданство при брачни и семейни отношения¹⁴. Тази конвенция се явява важен нормативен инструмент за защита на правата на индивидите, в частност на жените и борбата срещу дискриминацията в областта на гражданството. Тя подчертава нуждата от адаптиране на националните законодателства към международните стандарти и създава предпоставки за по-широко международно сътрудничество. Друг ключов инструмент в международното право е Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г. Тази конвенция въвежда принципи, които държавите членки следва да спазват, за да осигурят правна сигурност на индивидите и да ограничат негативните социални последици от безгражданството. По този начин тя отразява глобалния консенсус за значението на гражданството като основно право и елемент от човешкото достойнство. В този контекст Европейският съюз се появява не само като икономическа и политическа общност, но и като наднационален субект, който създава условия за ново разбиране на гражданството. Въвеждането на института на гражданството на ЕС с Договора от Маастрихт е ключов момент в тази еволюция и служи като юридическа основа за установяване на нова форма на принадлежност и правоотношение, която допълва и не отменя националното гражданство.

Както подчертава проф. д.ю.н. Атанас Семов, „гражданството на ЕС е уникален правен феномен, който съчетава наднационални и национални елементи, създавайки хибриден статус с конкретни права и задължения“¹⁵.

¹⁴ Така например, чл. 5 от ЗБГ е възприел тази постановка и гласи: „Сключването или разтрогването на брака между български гражданин и чужд гражданин или промяната на гражданството на единия от съпрузите по време на брака не променя по право гражданството на другия съпруг.“

¹⁵ Семов, А. „Права на гражданите на Европейския съюз. София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2013, с. 48.

Концептуално, гражданството е категория, която обхваща различни аспекти – политически, социални, икономически и културни. То включва не само правно-политическата връзка между индивида и държавата, но и усещането за принадлежност, идентичност и участие в обществените процеси. В условията на ЕС този комплексен характер се задълбочава, защото гражданите имат възможност да упражняват права както в националната, така и в европейската общност, да участват в избори за Европейски парламент, да се ползват от свободата на придвижване и установяване в рамките на целия Съюз, както и да търсят защита пред европейските институции. Гражданството на ЕС е разширение на тази традиционна национална концепция, при което се въвежда нова многоизмерна рамка, която обхваща не само националната, но и европейската идентичност. Това включва и нов тип права – свободата на движение, право на дипломатическа и консулска защита, право на сезиране на институциите на ЕС, както и определени избирателни права.

Динамичният характер на гражданството на ЕС се проявява и в неговата нормативна база, която непрекъснато се развива чрез промени на Учредителните договори и техните ревизии, решенията на Съда на Европейския съюз и приеманите законодателни актове. Както изтъква проф. д.ю.н. А. Семов, „развитието на правния статус на гражданите на ЕС е процес, който отразява не само правните норми, но и социално-политическите реалности, както и нуждите от адаптация в условията на интеграция“¹⁶. Това подчертава необходимостта от задълбочен анализ на нормативните и фактическите измерения на гражданството, което е основна цел на тази глава.

¹⁶ Семов, А. Особенности и правна уредба на правния режим на основните права в ЕС. Правата на човека в Учредителните договори и Хартата на основните права на ЕС (ХОПЕС). Предистория на ангажирането на ЕО/ЕС с основните права и в частност с ЕКПЧ – логика на практиката на Съда на ЕО/ЕС. Решения на Германския КС *Solange I* и *II*. Решения на СЕО по делата *Stauder*, *Nold*, *Internationale Handelsgesellschaft*, *Rutili*, *Hauer*, *Wachauf* и *ERT*. Модул I, Лекции, 2022.

Първоначалният импулс за създаването на гражданството на ЕС е свързан с дългогодишния процес на европейска интеграция, започнал още след Втората световна война. Основната мотивация е била изграждането на единно европейско пространство на свобода, сигурност и справедливост, където гражданите на различните държави членки да могат да се ползват от определени универсални права без ограниченията, налагани от националните граници. Това отразява дълбоката промяна в отношението към националния държавен суверенитет и появата на нов тип наднационално право. Основната цел е изграждането на траен мир и икономическо сътрудничество между държавите в Европа. Началото на този процес поставя основите на бъдещото гражданство чрез създаването на Европейската общност за въглища и стомана (ЕОВС) през 1951 г., която за първи път въвежда идеята за транснационални права и свободи. Както отбелязва Патрис Каниве, „европейската интеграция възниква като отговор на необходимостта от създаване на механизми за сътрудничество, които да предотвратят бъдещи войни и да укрепят икономическата взаимозависимост“¹⁷. В този контекст, гражданството на ЕС се появява като институционален инструмент, който да засили чувството за принадлежност към общото европейско пространство и да осигури равни права за всички граждани на Съюза.

Гражданството на ЕС се ражда като юридически инструмент, който позволява осъществяването на основните права на свободно движение и пребиваване, както и политическо участие на европейските граждани в наднационален контекст. Това ясно очертава функционалния и прагматичен характер на гражданството на ЕС, което служи като механизъм за осигуряване на прилагането на интеграционните цели, залегнали в основополагащите

¹⁷ Каниве, Патрис. Европейското гражданство. - Прев. [от фр.] Мая Минчева. - В: Алтера Академика, 2008, № 2, с. 77-90. - ISSN 1313-034X.

договори на Съюза. В този контекст, причините за появата на гражданството на ЕС могат да бъдат разгледани в няколко ключови аспекта.

Първо, икономическата интеграция и създаването на единния пазар изискват осигуряване на равен достъп и права за гражданите на държавите членки. Традиционното национално гражданство не е било в състояние да осигури равнопоставеност при придвижване и установяване в друга държава членка. За това Европейската общност предприема стъпки към формализиране на гражданство, което да легитимира тези права. Единният пазар налага създаването на гражданство, което да премахне пречките пред мобилността и социалната интеграция.

Второ, политическата динамика на европейската интеграция налага създаването на механизми за демократично участие на гражданите в наднационалните институции. Това се проявява в изборителните права на избори за Европейски парламент, както и възможността за участие в европейски инициативи. Проф. д.ю.н. Атанас Семов подчертава, че „гражданството на ЕС е институционален отговор на необходимостта от политическа легитимация на европейската власт, чрез пряко участие на гражданите в демократичния процес“¹⁸.

Трето, правната рамка на гражданството на ЕС служи като защита срещу дискриминация на основата на националност. Този аспект е подробно разгледан и в трудовете на проф. д-р Жасмин Попова, която анализира ефекта на европейското гражданство върху националните законодателства и правни системи¹⁹.

¹⁸ Семов, А. Особенности и правна уредба на правния режим на основните права в ЕС. Правата на човека в Учредителните договори и Хартата на основните права на ЕС (ХОПЕС). Предистория на ангажирането на ЕО/ЕС с основните права и в частност с ЕКПЧ – логика на практиката на Съда на ЕО/ЕС. Решения на Германския КС *Solange I* и *II*. Решения на СЕО по делата *Stauder*, *Nold*, *Internationale Handelsgesellschaft*, *Rutili*, *Hauer*, *Wachauf* и *ERT*. Модул I, Лекции 2022.

¹⁹ Попова, Ж.. „Гражданство на Европейския съюз“, СУ „Климент Охридски“ 2006 г, с.96.

Не на последно място, появата на гражданството на ЕС трябва да се разглежда и като отговор на глобалните предизвикателства, като миграцията, трансграничната престъпност и необходимостта от засилено сътрудничество между държавите членки в сферата на правосъдието и вътрешните работи. Гражданството на ЕС осигурява правна и политическа основа за изграждането на единна европейска идентичност и солидарност, което е от ключово значение за справянето с тези предизвикателства²⁰.

Тенденциите в развитието на гражданството на ЕС в контекста на съвременните глобални и европейски предизвикателства отразяват сложна мрежа от политически, социални, икономически, културни и екологични фактори, които изискват интегриран и многоаспектен подход. Гражданството на ЕС не е статично понятие, а динамичен процес, който се развива в съответствие с променящите се условия и нужди на обществото, подчертавайки необходимостта от активно участие, сътрудничество и солидарност между всички негови носители.

2. Глава Втора. Развитие на концепцията за гражданство на Европейския съюз в практиката на Съда на ЕС.

В глава Втора е анализирана ролята на Съда на Европейския съюз (СЕС) като основен двигател за тълкуване и разширяване на гражданството на ЕС, илюстрирайки как правата на гражданите се трансформират и адаптират спрямо социално-политическите и законодателните промени в Съюза.

През периода между ДЕС и Договора от Лисабон съдебната практика акцентира върху икономическите аспекти на

²⁰ Карагъзова-Финкова, М. „Гражданството на Европейския съюз“, годишник на СУ „Св. Климент Охридски“-Философски факултет, 2006, с.193.

гражданството, като свободата на движение и трудовата мобилност за гражданите на Съюза. Ключовите дела през този времеви период включват:

- *Zhu and Chen* (C-200/02)²¹ – Съдът разграничава правата, произтичащи от гражданството на ЕС, от националното гражданство и утвърждава правото на децата на европейски граждани да пребивават в държавата членка, независимо от националния статус на родителите.
- *García Avello* (C-148/02)²² – Съдът подкрепя равенството и недискриминацията на база националност, като признава правото на гражданите да ползват гражданските си права в различни държави членки без ограничение от национални закони, свързани с имената или езика.

Тези решения полагат основите на правната защита на гражданите и създават рамка за по-нататъшното развитие на европейското гражданство като наднационален правен институт.

След Договора от Лисабон (2009) и влизането в сила на Хартата на основните права на ЕС се отбелязва, че съдебната практика започва да се фокусира върху широк спектър от права, включително социални, семейни и политически аспекти, както следва:

- *Ruiz Zambrano* (C-34/09)²³ – Делото въвежда концепцията за „гражданство с ефект върху националното право“, като защитава правото на гражданите на ЕС да останат в държавата членка, за да се грижат за деца, които са европейски граждани, дори ако те самите нямат национално гражданство на същата държава.

²¹ C-200/02 – *Zhu and Chen*, Решение от 19 октомври 2004. ECLI:EU:C:2004:639.

²² C-148/02 – *García Avello*, Решение на Съда от 2 октомври 2003 г. ECLI:EU:C:2003:539.

²³ C-34/09 – *Ruiz Zambrano*, Решение от 8 март 2011. ECLI:EU:C:2011:124.

- *Dereci* (C-256/11)²⁴ – Съдът уточнява правата на семейството и условията за пребиваване на лица от трети страни, свързани с граждани на ЕС, като укрепва защитата срещу дискриминация и гарантира реалното упражняване на гражданските права. Този период показва значителна трансформация на правата, разширяване на защитата и утвърждаване на гражданството на ЕС като фундаментално право, а не само като допълнение към националното гражданство.

Приносен момент представлява и анализът на по-нови дела на Съда на ЕС, свързани с гражданството на Съюза. През последното десетилетие съдебната практика продължава да се развива, като се адаптира към новите предизвикателства, свързани с миграцията, загубата на национално гражданство и политическите промени:

- *Tjebbes and Others v Minister van Buitenlandse Zaken* (Case C-221/17)²⁵ – Делото разглежда загубата на национално гражданство и съответно на гражданството на ЕС, като въвежда критерия за „истинска връзка“ между гражданина и държавата членка.
- Други случаи показват методичен „*stone-by-stone*“ подход на Съда, при който защитата на гражданите се изгражда постепенно чрез серия от взаимосвързани решения, осигуряващи баланс между националния суверенитет и европейските ценности.

Делата *Alopra* (C-499/15)²⁶ и *Ymeraga* (C-87/12)²⁷ са пример за това как Съдът насърчава националните съдилища да направят индивидуална преценка на обстоятелствата на ищеца, като се вземат предвид неговата интеграция, социални връзки и потенциални последици от загубата на гражданство. Това

²⁴ Дело C-256/11, Решение от 15 ноември 2011 г. ECLI:EU:C:2011:734.

²⁵ Дело C-221/17, Решение от 12 март 2019. ECLI:EU:C:2019:189.

²⁶ Дело C-499/15, Решение от 15 февруари 2017 г. ECLI:EU:C:2017:118.

²⁷ Дело C-87/12, Решение от 8 май 2013 г. ECLI:EU:C:2013:291.

потвърждава тезата, че гражданството на ЕС не е фиксиран и статичен правен статус, а динамичен институт, който се развива съобразно социалните реалности и индивидуалните съдби. Тази двупосочна динамика в съдебната практика показва, че въпросът за гражданството на ЕС остава предмет на постоянно търсене на баланс и хармония. Съдът на ЕС се опитва да избегне превръщането на гражданството в неограничен „инструмент“ за защита, като същевременно не допуска да бъде сведен до чисто формален и фиктивен статут. В тази сложна материя всеки случай носи своята уникалност и изисква от правната система да бъде гъвкава и адаптивна, без да губи от поглед общите принципи и основни права, залегнали в ХОПЕС и в европейската правна рамка като цяло. В хода на правната еволюция е необходимо да се отбележи и значението на разбирането за „ядро на гражданските права“ в ЕС, което представлява съвкупността от основни права и свободи, които са непрекосновени за всеки гражданин на Съюза, независимо от конкретните национални правила. Както подчертава проф. Гарет Дейвис, „ядрото“ на гражданството е онзи набор от права, които не подлежат на дискусия или отнемане и които оформят правната идентичност на гражданина на ЕС. В това ядро се включват правото на свободно движение и престой, правото на участие в изборите за Европейски парламент, защитата срещу произволно лишаване от националност и други фундаментални гаранции. В тази насока националните съдилища са поставени пред предизвикателството да прилагат тези комплексни правни стандарти в конкретни случаи, като същевременно пазят националния суверенитет и културните особености. Това нееднозначно съотношение е обстойно анализирано в редица научни статии, включително и

в „Has the Court changed, or have the cases?²⁸”, където се дискутира дали промяната в съдебната практика отразява реална трансформация на Съда или се дължи на промяната на фактите по делата. Това изследване посочва, че в известна степен Съдът на ЕС се адаптира към социалните реалности, като прилага по-гъвкави критерии, но същевременно запазва ядро от правни принципи, което осигурява стабилност и предвидимост.

Подчертава се и ролята на „достойнството на страните по спора“ като ключов фактор, който влиза в преценката за защита на правата на гражданството. Този хуманистичен подход допринася за по-задълбочено и справедливо третиране на отделните случаи, особено когато става дума за уязвими групи, като деца, бежанци и лица с продължителен престой в съответната държава членка.

По този начин съдебната практика демонстрира еволюционен характер, като укрепва правната рамка на гражданството на ЕС, гарантира по-широк достъп до права и защита, и осигурява адаптивност спрямо динамичните социални и политически реалности в Съюза.

Съдът на Европейския съюз е съществен фактор за развитието и укрепването на правата, свързани с европейското гражданство. Посредством серия от важни съдебни решения, Съдът успешно консолидира и разширява защитата на гражданите, като балансира между националния суверенитет и европейските принципи на единство и солидарност.

²⁸ Davies, G. (2018). Has the Court changed, or have the cases? The deservingness of litigants as an element in Court of Justice citizenship adjudication. *Journal of European Public Policy*, 25(10), 1442-1460. <https://doi.org/10.1080/13501763.2018.1488881>.

3. Глава Трета. Гражданството на ЕС в контекста на мигрантската криза от 2015 г., Брекзит и пандемията от COVID-19.

Третата глава разглежда съвременни кризи и предизвикателства като мигрантската криза, Брекзит и пандемията от COVID-19, които тестват концепцията и практиката на европейското гражданство.

- Мигрантската криза от 2015 г. разкрива различията между националните политики и необходимостта от координиран подход за интеграция и защита на правата на всички лица.
- Брекзит поставя под въпрос статута на британските граждани и изисква нови механизми за защита и прецизиране на дефиницията за европейско гражданство.
- Пандемията от COVID-19 налага ограничения върху свободата на движение и породи дебати относно баланса между общественото здраве и индивидуалните права. Европейската комисия и актуализираните насоки от 2022 г. осигуряват рамка за запазване на основните права в условия на подобни кризи.

Мигрантската криза от 2015 г., последвана от пандемията COVID-19 и излизането на Великобритания от ЕС, поставиха ЕС пред нови и сериозни предизвикателства. По време на тези събития се демонстрира както устойчивостта, така и слабостите на системата, като същевременно се очертават пътища за бъдещо усъвършенстване и адаптация. Това изисква не само адаптиране на вътрешните политики и закони на ЕС, но и нова визия за бъдещето на гражданството на ЕС в контекста на глобализацията и новите геополитически реалности. Пандемията показва, че правата на гражданите и мигрантите трябва да бъдат защитени дори в моменти на криза, а ЕС трябва да продължи да изгражда механизми за солидарност и социална интеграция. Въпреки че тези предизвикателства не са лесно разрешими, ЕС има всички

предпоставки да се адаптира и да изградим стабилно общество, което да обединява своите граждани и мигранти.

Заключение

В заключението на труда са систематизирани изводите от всяка от трите глави, от които се състои дисертационното изследване.

Гражданството на ЕС е съществен компонент на интеграцията и обединението на Европа. За да бъде то ефективно, са необходими няколко ключови стъпки:

- Укрепване на правната рамка: Актуализиране и хармонизиране на законодателството за гражданство, така че да се отговори на новите предизвикателства като миграцията, пандемията и излизането на държави от ЕС.
- Засилване на социалната интеграция: Разработване на политики, които да улеснят интеграцията на мигранти и нови граждани, като същевременно защитават правата на всички членове на обществото.
- Подобряване на образованието и информираността: Повишаване на осведомеността на гражданите за техните права и задължения, както и за значението на европейското гражданство за демократичното участие.
- Развитие на съдебната практика: Поддържане на баланса между националния суверенитет и европейското право чрез адекватни и справедливи решения, които отразяват съвременните реалности.
- Подобряване на механизмите за реакция при кризи, като миграционни вълни или пандемии, за да се гарантира непрекъснатост на основните права.

- Укрепване на диалога между институциите на ЕС, националните власти и гражданското общество за по-добро сътрудничество и приемане на решения.

Настоящият научен труд разглежда в дълбочина съвременните предизвикателства пред гражданството на Европейския съюз, анализирайки както теоретичните основи и международноправните рамки, така и динамичните процеси в съдебната практика, както и конкретните социално-политически кризи, които засягат това фундаментално право.

Гражданството на Европейския съюз е не само юридически статус, но и жива социална реалност, която отразява постоянно променящата се политическа, икономическа и културна среда. В бъдеще то ще продължи да играе ключова роля за укрепване на европейската идентичност, засилване на интеграцията и гарантиране на правата на гражданите в многопластовата европейска система. Същевременно обаче, за да отговори на нарастващите и сложни предизвикателства, гражданството трябва да бъде подкрепено от адекватна законодателна политика, ефективна съдебна практика и активна гражданска ангажираност. Само по този начин може да бъде осигурена неговата пълноценна реализация и принос към стабилността и прогреса на Европейския съюз.

III. Приноси моменти

В дисертационния труд се съдържат теоретични обобщения, изводи и идеи, представляващи приноси с научен и приложен характер, които обогатяват теорията и практиката на правото на Европейския съюз, в частност по отношение на института на гражданството на Съюза.

Приносът на дисертационния труд е свързан с изготвяне на научни и приложни изводи и резултати, които систематизирано разглеждат поставените задачи и осигуряват отговор на поставените проблеми, свързани с гражданството в Европейския съюз, новите тенденции и необходимостта от ново законодателство, адекватно на променящата се среда. Като основни приносни моменти могат да бъдат отчетени:

1. Открито и аргументирано е мястото на гражданството на Европейския съюз като динамична и развиваща се правна концепция, съчетаваща правни, социални и политически измерения в условията на наднационална интеграция.
2. Изследвана е еволюцията на гражданството на ЕС през призмата на практиката на Съда на Европейския съюз, като са анализирани ключови решения, оформили съдържанието и обхвата на правата, произтичащи от този статут, и е изведена ролята на съдебната практика като водещ фактор за неговото развитие.
3. Извършен е цялостен и систематичен анализ на концепцията за гражданство на Европейския съюз като самостоятелен правен институт, разгледан в развитието му от Договора от Маастрихт до етапа след Договора от Лисабон и влизането в сила на Хартата на основните права на ЕС.
4. Разграничени и концептуално обосновани са взаимоотношенията между националното гражданство и гражданството на ЕС, като е защитена тезата за гражданството на ЕС като наднационален, допълващ правен статус, който не замества националното гражданство, но съществено влияе върху неговото съдържание и упражняване.

5. Направен е сравнителноправен анализ на националните режими на гражданство в държави – членки на ЕС и трети държави (включително Турция, Сърбия и Великобритания), като са открити сходствата, различията и предизвикателствата пред хармонизацията на гражданствените режими в европейски и международен контекст.
6. Анализирани са въздействията на съвременните кризи върху гражданството на ЕС, като гражданството на Съюза е разглеждано комплексно в контекста на мигрантската криза от 2015 г., Брекзит и пандемията от COVID-19, и са очертани тенденции към ограничаване, трансформация и преосмисляне на отделни права.
7. Формулирани са изводи и предложения относно усъвършенстването на правната рамка и политиките на ЕС в областта на гражданството, с оглед засилване на правната сигурност, недискриминацията и ефективната защита на правата на гражданите.

IV. Публикации, свързани с дисертационния труд

1. Simov, Y. *Some National Security Issues under the European Convention on Human Rights Case-Law*, International conference KNOWLEDGE-BASED ORGANIZATION, Volume 26: Issue 2, Neofit Rilski South-West University, Blagoevgrad, Bulgaria, DOI: <https://doi.org/10.2478/kbo-2020-0069>. Published online: 20 Jul 2020 в съавторство с Georgieva G., Nikolova, R.

2. Симов, Я. *Модел на система за управление на кризи в ЕС като отговор на съвременните предизвикателства пред националната сигурност*, сп. Международна политика, XVII/2021, бр. 2, издание на Правно-

историческия факултет към Югозападен университет "Неофит Рилски" - Благоевград, с. 73 - 80.

3. Георгиева Г., Симов, Я. *Някои предизвикателства, свързани с националната сигурност, в контекста на съдебната практика по Европейската конвенция за правата на човека*, XXX международна конференция за млади учени '2021, сборник Научни трудове, ISSN 1314-4669, 2021 г., с. 90-96; издание, финансирано от Съюза на специалистите по качеството в България (ССКБ); Доклад, изнесен на XXX Юбилейна международна научна конференция за студенти, докторанти и млади учени, организирана от Техническия факултет при Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград, УЦ „Бачиново“ при ЮЗУ „Н. Рилски“ и виртуална зала, 7 и 8 октомври 2021 г.

4. Симов, Я. *Понятието гражданство в националното и международното право*, сп. Международна политика (посветен на 80-ата годишнина на ООН), XXI, бр. 2, 2025, издание на Правно-историческия факултет към Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград, с. 183 – 197.

5. Симов, Я. *Гражданството на ЕС в практиката на Съда на Европейския съюз след Договора от Лисабон и влизането в сила на ХОПЕС*, сп. Международна политика (посветен на 75-ата годишнина от Декларацията на Робер Шуман, Част I), XXI, бр. 3, 2025, издание на Правно-историческия факултет към Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград, с. 269 – 287.

**SOUTH-WEST UNIVERSITY “NEOFIT RILSKI”
FACULTY OF LAW AND HISTORY**

DEPARTMENT OF INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS

YAVOR SIMEONOV SIMOV

**CONTEMPORARY CHALLENGES TO EUROPEAN UNION
CITIZENSHIP**

ABSTRACT

of a PhD dissertation

for the award of the scientific degree

“PhD” in professional field 3.6. Law,

Doctoral programme “European Union Law”

Academic Supervisor:

ASSOC. PROF. GERGANA VASILEVA GEORGIEVA, PHD

Blagoevgrad

2025

The doctoral candidate was enrolled in a full-time doctoral programme “*European Union Law*” within Scientific Field 3. Social, Economic and Legal Sciences, Professional Field 3.6. Law, pursuant to Order No. 2943 of 19 December 2019 issued by the Rector of South-West University “Neofit Rilski”.

The title of the dissertation is “*Contemporary Challenges to European Union Citizenship*”, with Assoc. Prof. Gergana Vasileva Georgieva, PhD as academic supervisor.

The dissertation was discussed and approved for public defence at a meeting of the Department of International Law and International Relations at the Faculty of Law and History of South-West University “Neofit Rilski”, held on 10 December 2025.

Pursuant to Order No. 179 of 30 January 2026 issued by the Rector of South-West University “Neofit Rilski”, the composition of the Scientific Jury was approved and a date was set for the open session for the defence of the dissertation.

Internal members of the Scientific Jury:

Prof. Gabriela Belova, DSc – South-West University “Neofit Rilski”

Assoc. Prof. Nikolay Popov, PhD – South-West University “Neofit Rilski”

Reserve member: Assoc. Prof. Nadezhda Krasteva, PhD – South-West University “Neofit Rilski”

External members of the Scientific Jury:

Prof. Zhivko Draganov, DSc, University of National and World Economy

Assoc. Prof. Hristo Ormandzhiev, PhD, St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo

Assoc. Prof. Vladislav Lazarov, PhD, University of Library Studies and Information Technologies

Reserve member: Assoc. Prof. Toni Dimov, PhD, Institute for the State and the Law - Bulgarian Academy of Sciences

An open session of the Scientific Jury for the defence of the dissertation will be held on 20 March 2026 at 11:00 a.m. in

The dissertation and the materials related to the defence are available at the Faculty of Law and History of South-West University “Neofit Rilski”, at the following address: 1 G. Izmirliiev-Makedoncheto Square, Blagoevgrad, as well as on the university’s website: www.swu.bg.

Table of Contents

I. General Characteristics of the Dissertation	4
1. Relevance of the Research	4
2. Subject Matter and Scope of the Research.....	12
3. Aim, Thesis and Objectives of the Research	13
4. Research Methodology.....	14
5. Volume and Structure of the Dissertation	14
6. Bibliography	15
II. Contents of the Dissertation	15
Introduction	Error! Bookmark not defined.
1. Chapter One. Concept and Main Characteristics of European Union Citizenship.....	Error! Bookmark not defined.
2. Chapter Two. Development of the Concept of European Union Citizenship in the Case Law of the Court of Justice of the European Union	21
3. Chapter Three. European Union Citizenship within the Context of the 2015 Migration Crisis, Brexit and the COVID-19 Pandemic	24
Conclusion.....	25
III. Contributions of the Dissertation.....	27
IV. Publications Related to the Dissertation.....	28

I. General Characteristics of the Dissertation

1. Relevance of the Research

The present dissertation research focuses on the **contemporary challenges to European Union citizenship** as an innovative legal and social category that builds upon national citizenship and expands the rights of individuals within a transnational context.

The **relevance** of the study is justified by a number of factors relating to the challenges facing European Union citizenship, particularly those arising from the migration crisis, Brexit, and the COVID-19 pandemic. Increasing tensions surrounding immigration and integration create the need for updating and harmonising citizenship legislation in order to respond to new challenges, including migration policies shaped by the current geopolitical environment, armed conflicts, terrorism, national security considerations and the protection of human rights.

In the contemporary globalised world, the concept of citizenship has gained increasing importance while simultaneously provoking numerous debates in legal, political and social sciences. Citizenship is not merely a legal status but also a fundamental factor of belonging, identity and participation in social and political processes. The development of the European Union as an integration project with expanding competences and a pronounced transnational dimension has led to the need to reconsider traditional concepts of citizenship, which have historically been linked primarily to nation-states. In this context, EU citizenship has emerged as a new legal and political category that complements national citizenship by granting additional rights and opportunities to the citizens of the Member States. This supranational model of citizenship aims to create an area of freedom, security and

justice, to strengthen European identity, and to encourage active participation of citizens in decision-making processes at different levels of governance.

At the same time, international law and national legal systems continue to play a decisive role in regulating citizenship, determining the status of stateless persons, and protecting the rights of migrants, refugees and other vulnerable groups. For this reason, the contemporary study of citizenship requires an integrated approach encompassing international legal standards, the European legal framework and national legislation. As is well known, citizenship represents the political and legal relationship between the individual and the state, guaranteeing a specific set of rights and obligations. This status ensures both the possibility for full participation in socio-political life and the enjoyment of social and economic benefits. At the same time, citizenship is a symbol of belonging and identity, carrying not only rights but also responsibilities towards society.

According to numerous international studies and analyses, globalisation and migration processes place citizenship under new pressures and transformations. Dual citizenship, statelessness, migration and the potential restriction of rights of certain groups raise important questions regarding the universality of civic rights and the possibilities for protecting human dignity¹.

The concept of citizenship has deep historical roots and has evolved through various stages associated with the formation of modern states and the international community. In the classical ancient world, citizenship was primarily connected with belonging to a city-state and participation in political life². This model was based on

¹ Weissbrodt, D. *The Human Rights of Non-Citizens*. New York: Oxford University Press, 2008, p.48.

² See Aristotle, *Politics*, Sofia: Open Society, 1995, p. 157. (in Bulgarian)

the idea that the citizen possessed specific rights and obligations within a defined political community.

With the signing of the Peace of Westphalia and the formation of the modern nation-state during the seventeenth and eighteenth centuries – particularly following the French Revolution – citizenship acquired a clear legal dimension and became a key instrument for legitimising state sovereignty over the population. National citizenship began to be understood as the legal relationship between the individual and the state, providing rights (such as voting rights) while also imposing obligations (such as taxation and military service).

International law has traditionally left matters relating to citizenship to national states, while at the same time making systematic efforts to prevent statelessness. In this context, international treaties and conventions play an important role by establishing minimum standards and protective mechanisms. From the perspective of international law, citizenship remains a prerogative of states; however, an increasing number of mechanisms and conventions have been introduced to protect stateless persons and to ensure the protection of human rights. Today, international treaties, as well as the legal acts of the European Union, establish standards aimed at balancing national sovereignty with universal human rights.

During the modern period, citizenship became firmly established as the foundation of the nation-state, defining the boundaries of political participation and social belonging. Although international law does not provide a universal definition of citizenship, various conventions and treaties play a crucial role in protecting

stateless persons, regulating the acquisition and loss of citizenship in general terms, and promoting non-discrimination.

One important international instrument is the Convention on the Nationality of Married Women³, which aims to prevent the loss of nationality upon marriage to a foreign national. Another key instrument is the Convention on the Reduction of Statelessness of 1961, which establishes international standards for reducing the number of stateless persons and facilitating the acquisition of nationality⁴. These instruments illustrate the efforts of the international community to ensure that citizenship is not merely a privilege but a fundamental human right.

Within the framework of the European Union, citizenship was formally introduced with the signing of the Maastricht Treaty in 1992, which defined “citizenship of the Union” as complementary to national citizenship. EU citizenship grants citizens of Member States additional rights, including the right to free movement, the right to vote and stand in elections to the European Parliament, the right to diplomatic and consular protection, and the right to address and petition European institutions.

³ The Convention on the Nationality of Married Women, adopted by the United Nations in 1957 (entered into force in 1958), is an important international instrument ensuring that marriage, its dissolution, or a change in the husband’s nationality does not automatically affect the nationality of the wife. It protects a woman’s right to retain or change her nationality independently of her marital status.

Bulgaria acceded to the Convention by a Decision of the Council of Ministers of 15 April 1960. The decision of the Council of Ministers was approved by Decree No. 152 of 23 April 1960 of the Presidium of the National Assembly (Izvestiya, No. 37, 1960). The Convention entered into force for Bulgaria on 20 September 1960 (promulgated in the State Gazette, No. 37 of 6 May 1960).

⁴ The Convention on the Reduction of Statelessness was adopted on 30 August 1961 and entered into force on 13 December 1975. It was ratified by Bulgaria by a law adopted by the 41st National Assembly on 25 January 2012 (State Gazette, No. 7, 2012). On this issue see also: D. Chankova, Human Rights and Their Protection (Collected Papers), Sofia, 2001, p. 27. (in Bulgarian)

Following the entry into force of the Treaty of Lisbon in 2009, the legal status of EU citizenship was further strengthened through the Charter of Fundamental Rights of the European Union, which consolidates fundamental rights and freedoms as an integral part of the Union's legal framework⁵.

The introduction of EU citizenship represents a significant shift in the traditional understanding of citizenship. While national citizenship is closely linked to the sovereignty of the state and determines the full range of rights and obligations, EU citizenship is supranational and subsidiary in nature, granting citizens additional rights and powers. This two-tier model of citizenship creates both new opportunities and new challenges.

On the one hand, citizens of the European Union may benefit from the freedom to move, work, study and establish themselves in any other Member State, thereby promoting mobility and integration within the Union. On the other hand, the absence of a single federal citizenship replacing national citizenship results in a complex diversity of legislative regimes and practices that may sometimes create legal and social uncertainties⁶. EU citizenship therefore represents a unique model that seeks to balance national sovereignty with supranational rights while establishing new standards of belonging and participation in the European political process. In this sense, citizenship is a key instrument for building a European identity and strengthening the democratic legitimacy of the European Union.

⁵ N. Marin, *Jurisdiction of the Court of Justice of the European Union in the Area of Freedom, Security and Justice* (Blagoevgrad: University Publishing House "Neofit Rilski", 2011), p. 58. (in Bulgarian)

⁶ Belova, G. *Rights and Freedoms of Non-Citizens in the International Law*. In: *Complexity of Contemporary International Security*. Sibiu: "Nicolae Balcescu" Land Forces Academy Publishing House, 2014.

Another important aspect of citizenship is its role in the social integration of individuals within society. Citizenship not only confers formal rights but also fosters a sense of belonging that is essential for social cohesion and stability. In contemporary societies characterised by migration pressures and ethnic diversity, citizenship functions as a form of “social contract” between the individual and the community. Migration processes and increasing diversity create new challenges for national citizenship systems, as the integration of newcomers requires adaptation of both legislation and public discourse. Migration and the phenomenon of statelessness may lead to social marginalisation and violations of fundamental human rights⁷.

Through the development of the area of freedom, security and justice, the European Union seeks to ensure that both EU citizenship and national citizenship provide equal opportunities for participation and protection without discrimination or restrictions based on ethnic, religious or social affiliation. This policy reflects the principles enshrined in Article 21 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union, which prohibits discrimination on various grounds, including nationality, sex, age and sexual orientation.

In the contemporary globalised world, where the boundaries between states are increasingly blurred under the influence of economic, social and cultural processes, the concept of citizenship itself is undergoing significant transformation. Citizenship is no longer merely a legal act or a formal recognition of belonging but is becoming a complex social and political phenomenon connected with identity, participation and rights in multiethnic and multicultural societies. This new form of citizenship combines the rights and freedoms granted by national states with

⁷ Weissbrodt, D. *The Human Rights of Non-Citizens*. New York: Oxford University Press, 2008, p.53.

supranational rights and mechanisms for participation that strengthen democratic processes and ensure greater freedom and protection for individuals⁸. In this regard, the Charter of Fundamental Rights of the European Union has made a significant contribution. Since 2009 it has acquired the same legal value as the EU founding treaties and their subsequent amendments. In accordance with Article 51, the Charter not only strengthens the protection of EU citizens but also confirms the universal character of human rights by extending their application to all persons residing within the Member States, regardless of nationality. Some scholars⁹ have noted that although certain rights under the Charter are limited to EU citizens (such as electoral rights), many fundamental rights – such as the right of access to justice, protection against discrimination and the right to good administration – are recognised for all persons residing or working within the Union. This further reinforces the concept of Europe as an area of freedom, security and justice.¹⁰

Despite these supranational mechanisms, national citizenship remains the primary source of rights and obligations, and the prerogatives of states in determining the conditions for acquiring and losing citizenship remain unchanged. According to Article 9 of the Treaty on European Union, EU citizenship complements national citizenship but does not replace it, while Member States retain the right to regulate their domestic citizenship regimes.

This creates a complex legal and political dynamic in which multiple identities and forms of belonging intersect. On the one hand, EU citizens may perceive

⁸ N. Marin, *Jurisdiction of the Court of Justice of the European Union in the Area of Freedom, Security and Justice* (Blagoevgrad: University Publishing House “Neofit Rilski”, 2011), p. 84. (in Bulgarian)

⁹ Belova, G. *Rights and Freedoms of Non-Citizens in the International Law*. In: *Complexity of Contemporary International Security*. Sibiu: “Nicolae Balcescu” Land Forces Academy Publishing House, 2014.

¹⁰ *Ibid.* In this sense see also: N. Marin, *Jurisdiction of the Court of Justice of the European Union in the Area of Freedom, Security and Justice* (Blagoevgrad: University Publishing House “Neofit Rilski”, 2011), p. 105. (in Bulgarian)

themselves as members of a broader European community sharing common values and rights; on the other hand, national belonging continues to play a crucial role in political legitimacy, social integration and access to certain rights and services.

Cases of statelessness, deprivation of nationality and similar phenomena illustrate how fragile this dual belonging can be, particularly when confronted with issues of national security, migration and social cohesion. For example, legislative initiatives in France concerning the deprivation of citizenship for persons suspected of terrorist activity reveal the complexity of balancing security considerations with the protection of fundamental rights. A notable example in this regard is Article 25 of the French Civil Code, which provides that a person convicted of a crime or offence affecting the “fundamental interests of the nation” may be deprived of French citizenship acquired through naturalisation, provided that the individual does not become stateless. Statistical data indicate that between 2002 and 2015, fifteen individuals were deprived of French citizenship on this basis. Immediately following the terrorist attacks in France in November 2015, President François Hollande announced in a speech before the Senate that a draft law would be introduced to amend the Constitution of the French Fifth Republic, allowing for the deprivation of French citizenship from individuals with dual nationality – including French citizens by birth – convicted of serious crimes or terrorist activities. However, several months later, on 30 March 2016, the President withdrew the proposed constitutional reform due to the failure to achieve agreement between the two chambers of Parliament regarding the proposed changes. The deprivation of citizenship is an undesirable condition both from the perspective of the individual and for the states concerned, as it often leads to instability and may threaten national and regional interests.

Ultimately, issues related to stateless persons and the complex situations arising from them can be effectively addressed only within the framework of established international legal standards, implemented within individual states and based on mutual respect and cooperation among them.

Therefore, the topic of EU citizenship is of exceptional **relevance** and importance in the context of contemporary challenges related to migration, terrorism, national security and the protection of human rights. At the same time, understanding and developing citizenship as a legal and social institution is essential for building a stable, democratic and just European community.

2. Subject and Scope of the Research

The subject of the research is the legal norms, mechanisms and practical manifestations of EU citizenship, as well as its impact on the legal status of citizens, the functioning of the internal market, and the formation of European identity.

The study also examines the relationship between national citizenship and European citizenship, as well as the impact of contemporary crises – the European migrant crisis of 2015, Brexit, and the COVID-19 pandemic – on the development of the concept of Union citizenship.

3. Aim, Thesis and Objectives of the Research

The **aim** of the present research is to analyse the concept, main characteristics, rights and responsibilities of citizens of the European Union, as well as to examine contemporary trends and challenges related to citizenship.

The research advances the **thesis** that EU citizenship represents a qualitatively new stage in the development of the legal institution of citizenship, combining national belonging with supranational rights and mechanisms of protection. It serves as a key instrument for strengthening European integration, democratic legitimacy and social cohesion, while at the same time facing numerous contemporary challenges related to globalisation, migration, political crises and the transformation of the sovereignty of Member States.

In order to achieve the research aim and substantiate the thesis, the study sets the following main **objectives**:

1. To analyse the concept of citizenship in national and international law and to examine the main international legal instruments related to its protection and regulation.
2. To examine the reasons and conditions for the emergence of EU citizenship and its conceptual foundations in the context of European integration.
3. To identify the main rights and responsibilities of EU citizens and the trends in their development.
4. To analyse the case-law of the Court of Justice of the European Union as a key factor in the evolution and interpretation of the concept of “EU citizenship”.
5. To examine the impact of contemporary challenges – the migration crisis, Brexit and the COVID-19 pandemic – on the practical exercise of the rights deriving from EU citizenship.

6. To formulate conclusions and recommendations for improving the legal framework and policies related to EU citizenship.

4. Research Methodology

The research is based on a comparative legal analysis encompassing both national and international law, as well as a review of judicial practice and academic literature. A comprehensive and interdisciplinary approach has been applied, including: the comparative legal method, used to compare national citizenship regimes with EU citizenship; the historical-legal method, used to trace the evolution of the concept of citizenship; normative analysis of international legal instruments, the EU Treaties and the acts of EU institutions; analysis of case-law, particularly the judgments of the Court of Justice of the European Union relating to citizenship; the systematic and logical method, used to structure the relationships between the different elements of the legal framework; an empirical and analytical approach, applied when examining specific cases related to migration, Brexit and the COVID-19 pandemic.

5. Volume and Structure of the Dissertation

The dissertation consists of three main chapters, an introduction, a conclusion and a bibliography. The chapters, which are divided into separate sections, examine consecutively the concept, judicial practice and the practical challenges related to European citizenship.

The dissertation has a total length of 236 pages (font size 14, 1.5 line spacing, Times New Roman), including the table of contents and bibliography.

6. Bibliography

The bibliography includes 34 monographs in Cyrillic, 2 defended doctoral dissertations, 44 articles and studies in Bulgarian, 2 reports, and 46 sources in English (including monographs, articles and studies), as well as a number of relevant cases from the jurisprudence of the Court of Justice of the European Union. The scholarly apparatus is extensive and includes 205 footnotes. An appropriate methodology has been applied, combining classical legal research methods with interdisciplinary analytical approaches.

II. Contents of the Dissertation

Introduction

The introduction aims to outline the topic of the dissertation while defining the scope and limitations within which the research was conducted. It presents the relevance and significance of the study, the research thesis, the objectives, tasks, and the methodology of the research.

1. Chapter One. Concept and Main Characteristics of EU Citizenship

The first chapter examines the concept of citizenship, which has evolved over the centuries, reflecting changes in the political and social structures of states and the international community. Traditionally, citizenship is perceived as an institution that links the individual to the state, granting rights and imposing obligations within the national territory and community. Historically, this connection formed the basis for the legitimacy of state authority and established the framework for citizens' participation in political life.

In classical liberal theory, citizenship is considered a legal status through which the individual acquires the rights and freedoms provided by the state while assuming its obligations¹¹. This approach emphasizes the role of the nation-state as the primary bearer of sovereignty and guarantor of citizens' rights. From a theoretical perspective, the concept of citizenship has been interpreted in various ways, depending on political and philosophical paradigms. One of the classical authors, T. H. Marshall, defines citizenship as “a status that confers upon the individual the full set of rights and duties in society”¹². He divides citizenship into three core components – civil, political, and social rights – which are necessary for the full integration of the individual into the state. This concept forms the foundation of modern democratic models of citizenship.

Another significant theoretical approach considers citizenship as a process rather than a static status. Authors such as Stephen Castles and Alastair Davidson emphasize the dynamic development of citizenship, including “the influence of globalization, migratory flows, and the emergence of supranational structures such as the EU.”¹³.

With the development of international law in the twentieth century, new challenges and trends emerged, transforming the traditional model of citizenship. Migration waves, the creation of international organizations, and the broader recognition of human rights have questioned the exclusively national character of

¹¹ Kant, I. *Critique of Practical Reason*. AI “Prof. Marin Drinov,” Sofia, 2025, 4th edition, p. 48. de Tocqueville, A. *Democracy in America*. Sofia: IK “Izbor,” 1996, p. 32. (in Bulgarian)

¹² Marshall, T. H. *Citizenship and Social Class*. Cambridge: Cambridge University Press, 1950, p. 86.

¹³ Castles, Stephen, and Alastair Davidson. *Citizenship and Migration: Globalization and the Politics of Belonging*. London: Macmillan Press, 2000, p. 153.

citizenship. In this context, the harmonization of legal norms became necessary to prevent statelessness and ensure the protection of fundamental human rights.

Key international instruments, such as the 1957 Convention on the Nationality of Married Women, reflect these trends by promoting equality and protecting the right to citizenship in marriage and family relations¹⁴. This convention is an important legal tool for protecting individuals' rights, particularly those of women, and combating discrimination in the field of nationality. It underscores the need to adapt national legislation to international standards and lays the groundwork for broader international cooperation. Another crucial instrument in international law is the 1961 Convention on the Reduction of Statelessness, which introduces principles that states must respect to ensure legal security for individuals and limit the negative social consequences of statelessness. This reflects the global consensus on citizenship as a fundamental right and an element of human dignity.

In this context, the European Union emerges not only as an economic and political community but also as a supranational actor creating conditions for a new understanding of citizenship. The introduction of EU citizenship through the Maastricht Treaty represents a key moment in this evolution, serving as the legal basis for establishing a new form of belonging and legal relationship, which complements but does not replace national citizenship.

As Prof. Atanas Semov notes, "EU citizenship is a unique legal phenomenon that combines supranational and national elements, creating a hybrid status with

¹⁴ Bulgarian Citizenship Act (ZBG), Article 5: "The conclusion or dissolution of marriage between a Bulgarian citizen and a foreign citizen, or the change of nationality of one of the spouses during the marriage, does not legally alter the citizenship of the other spouse."

specific rights and obligations”¹⁵. Conceptually, citizenship encompasses political, social, economic, and cultural dimensions. It includes not only the legal and political bond between the individual and the state but also the sense of belonging, identity, and participation in social processes. Within the EU, this complex nature is intensified, as citizens can exercise rights both at the national and European level, participate in elections for the European Parliament, enjoy freedom of movement and residence across the Union, and seek protection from EU institutions.

EU citizenship extends the traditional national concept, introducing a multi-dimensional framework that includes not only national but also European identity. This includes new types of rights – freedom of movement, diplomatic and consular protection, the right to petition EU institutions, and certain electoral rights. In this context, the EU acts as a pioneer in creating a supranational status that complements national citizenship while raising new questions and challenges regarding traditional legal belonging. The dynamic nature of EU citizenship is also reflected in its legal framework, which continuously develops through amendments to the founding Treaties, decisions of the Court of Justice of the European Union, and legislative acts. As Prof. Semov emphasizes, “the development of the legal status of EU citizens is a process reflecting not only legal norms but also socio-political realities and the need for adaptation within the context of integration.”¹⁶. This highlights the necessity of a thorough analysis of both the normative and factual dimensions of citizenship, which is the main objective of this chapter.

¹⁵ Semov, A. Rights of Citizens of the European Union. Sofia: University Press “St. Kliment Ohridski,” 2013, p. 48. (in Bulgarian)

¹⁶ Semov, A. Specifics and Legal Regulation of the Legal Regime of Fundamental Rights in the EU: Human Rights in the Founding Treaties and the Charter of Fundamental Rights of the EU (CFREU). Background to the EU’s Engagement with Fundamental Rights and the ECHR – Logic of the CJEU Practice. German Federal Constitutional Court Decisions Solange I and II. CJEU Decisions in *Stauder*, *Nold*, *Internationale Handelsgesellschaft*, *Rutili*, *Hauer*, *Wachauf*, and *ERT*. *Module I, Lectures*, 2022. (in Bulgarian)

The initial impetus for EU citizenship is linked to the long-term process of European integration that began after World War II. The primary motivation was the creation of a unified European area of freedom, security, and justice, where citizens of different Member States could enjoy universal rights without the restrictions imposed by national borders. This reflects a profound change in the perception of national state sovereignty and the emergence of a new type of supranational law. The overarching goal was to build lasting peace and economic cooperation among European states. This process began with the creation of the European Coal and Steel Community (ECSC) in 1951, which for the first time introduced the idea of transnational rights and freedoms. As Patrice Canivet notes, “European integration emerged as a response to the need for cooperation mechanisms to prevent future wars and strengthen economic interdependence¹⁷.” In this context, EU citizenship appears as an institutional instrument designed to strengthen the sense of belonging to the common European space and to ensure equal rights for all Union citizens.

EU citizenship arises as a legal instrument enabling the exercise of fundamental rights to free movement and residence, as well as political participation in a supranational context. This clearly demonstrates the functional and pragmatic nature of EU citizenship as a mechanism for implementing the integration objectives enshrined in the founding Treaties of the Union. The reasons for the emergence of EU citizenship can be considered in several key aspects:

First, the economic integration and the single market require ensuring equal access and rights for citizens of Member States. Traditional national citizenship could not guarantee equality in mobility and establishment in another Member State.

¹⁷ Canivet, Patrice. *European Citizenship*. Translated from French by Maya Mincheva. In: *Alterra Academica*, 2008, No. 2, pp. 77–90. ISSN 1313-034X. (in Bulgarian)

Consequently, the European Community took steps to formalize citizenship, legitimizing these rights.

Second, the political dynamics of European integration necessitate mechanisms for democratic participation of citizens in supranational institutions, manifested in electoral rights for the European Parliament and participation in European initiatives. Prof. Semov emphasizes that “EU citizenship is an institutional response to the need for political legitimacy of European authority through direct citizen participation in the democratic process”¹⁸.

Third, the legal framework of EU citizenship serves as protection against discrimination on the basis of nationality. This aspect is thoroughly analyzed by Prof. Zhasmin Popova, who examines the impact of European citizenship on national legislation and legal systems¹⁹.

Fourth, the response to global challenges, such as migration, cross-border crime, and the need for enhanced cooperation among Member States in justice and home affairs. EU citizenship provides a legal and political foundation for building a unified European identity and solidarity, which is essential for addressing these challenges²⁰.

The development of EU citizenship in the context of contemporary global and European challenges reflects a complex network of political, social, economic, cultural, and environmental factors that require an integrated, multi-dimensional approach. EU citizenship is not a static concept but a dynamic process evolving in

¹⁸ Semov, A. Specifics and Legal Regulation of the Legal Regime of Fundamental Rights in the EU: Human Rights in the Founding Treaties and the Charter of Fundamental Rights of the EU (CFREU). Background to the EU’s Engagement with Fundamental Rights and the ECHR – Logic of the CJEU Practice. German Federal Constitutional Court Decisions Solange I and II. CJEU Decisions in *Stauder*, *Nold*, *Internationale Handelsgesellschaft*, *Rutili*, *Hauer*, *Wachauf*, and *ERT*. *Module I, Lectures*, 2022. (in Bulgarian)

¹⁹ Popova, Zh. *European Union Citizenship*. Sofia: St. Kliment Ohridski University, 2006, p. 96. (in Bulgarian)

²⁰ Karagyozyova-Finkova, M. *European Union Citizenship*. Yearbook of St. Kliment Ohridski University – Faculty of Philosophy, 2006, p. 193. (in Bulgarian)

accordance with changing societal conditions and needs, emphasizing the necessity of active participation, cooperation, and solidarity among all its holders.

2. Chapter Two. Development of the Concept of European Union Citizenship in the Case Law of the CJEU

Chapter Two analyzes the role of the Court of Justice of the European Union (CJEU) as a key driver in interpreting and expanding EU citizenship, illustrating how citizens' rights are transformed and adapted in response to socio-political and legislative changes within the Union.

During the period between the TEU and the Lisbon Treaty, case law focused primarily on the economic aspects of citizenship, such as the freedom of movement and labor mobility for EU citizens. Key cases from this period include:

- *Zhu and Chen* (C-200/02)²¹ – The Court distinguished the rights deriving from EU citizenship from national citizenship and affirmed the right of children of European citizens to reside in a Member State, regardless of the national status of their parents.
- *García Avello* (C-148/02)²² – The Court supported equality and non-discrimination on the basis of nationality, recognizing citizens' right to exercise their civil rights across Member States without being constrained by national laws related to names or language.

These rulings laid the foundation for the legal protection of citizens and created a framework for the further development of EU citizenship as a supranational legal institution.

²¹ Case C-200/02 – Zhu and Chen, Judgment of 19 October 2004. ECLI:EU:C:2004:639.

²² Case C-148/02 – Garcia Avello, Judgment of 2 October 2003. ECLI:EU:C:2003:539.

Following the Lisbon Treaty (2009) and the entry into force of the Charter of Fundamental Rights of the EU (CFREU), case law began to focus on a broader spectrum of rights, including social, family, and political aspects:

- *Ruiz Zambrano* (C-34/09)²³ – This case introduced the concept of “citizenship with effects on national law,” protecting the right of EU citizens to remain in a Member State in order to care for children who are European citizens, even if the citizens themselves do not hold the nationality of that State.
- *Dereci* (C-256/11)²⁴ – The Court clarified family rights and conditions for residence of third-country nationals connected to EU citizens, strengthening protection against discrimination and ensuring the effective exercise of civil rights. This period demonstrates a significant transformation of rights, expansion of protections, and the establishment of EU citizenship as a fundamental right rather than merely a complement to national citizenship.

An important contribution is the analysis of more recent CJEU cases related to Union citizenship. Over the last decade, the Court’s case law continues to evolve, adapting to new challenges related to migration, loss of national citizenship, and political changes:

- *Tjebbes and Others v Minister van Buitenlandse Zaken* (Case C-221/17)²⁵ – The case addressed the loss of national citizenship and, consequently, EU citizenship, introducing the criterion of a “genuine link” between the citizen and the Member State.
- Other cases demonstrate a methodical “*stone-by-stone*” approach by the Court, in which citizen protection is gradually built through a series of interconnected rulings, balancing national sovereignty and European values.

²³ Case C-34/09 – *Ruiz Zambrano*, Judgment of 8 March 2011. ECLI:EU:C:2011:124.

²⁴ Case C-256/11, Judgment of 15 November 2011. ECLI:EU:C:2011:734.

²⁵ Case C-221/17, Judgment of 12 March 2019. ECLI:EU:C:2019:189.

The cases *Alokpa* (C-499/15)²⁶ and *Ymeraga* (C-87/12)²⁷ exemplify how the Court encourages national courts to conduct individualized assessments of claimants, considering their integration, social ties, and potential consequences of loss of citizenship. This confirms the thesis that EU citizenship is not a fixed and static legal status but a dynamic institution evolving in accordance with social realities and individual circumstances.

This dual dynamic in case law illustrates that EU citizenship remains a matter of ongoing search for balance and harmony. The CJEU seeks to avoid transforming citizenship into an unlimited “instrument” of protection while also preventing it from being reduced to a purely formal or symbolic status. Each case carries its own uniqueness, requiring the legal system to be flexible and adaptive without losing sight of the general principles and fundamental rights enshrined in the CFREU and the broader European legal framework. It is also important to note the significance of the concept of the “core of civil rights” in the EU, which represents the set of fundamental rights and freedoms that are inviolable for every Union citizen, regardless of national regulations. As Professor Gareth Davies emphasizes, the “core” of citizenship consists of rights that are not subject to discussion or revocation and that shape the legal identity of the EU citizen. This core includes the right to free movement and residence, the right to vote in European Parliament elections, protection against arbitrary deprivation of nationality, and other fundamental guarantees.

National courts face the challenge of applying these complex legal standards in concrete cases while preserving national sovereignty and cultural specificities.

²⁶ Case C-499/15, Judgment of 15 February 2017. ECLI:EU:C:2017:118.

²⁷ Case C-87/12, Judgment of 8 May 2013. ECLI:EU:C:2013:291.

This nuanced relationship has been extensively analyzed in scholarly articles, including „Has the Court changed, or have the cases?²⁸”, which discusses whether changes in case law reflect a genuine transformation of the Court or are due to changes in the facts of the cases. The study indicates that, to some extent, the CJEU adapts to social realities by applying more flexible criteria while maintaining a core of legal principles that ensures stability and predictability.

The importance of the “dignity of the parties” is emphasized as a key factor in assessing the protection of citizenship rights. This humanistic approach contributes to a deeper and fairer treatment of individual cases, especially concerning vulnerable groups such as children, refugees, and long-term residents of Member States. Thus, the Court’s case law demonstrates an evolutionary character, strengthening the legal framework of EU citizenship, ensuring broader access to rights and protection, and providing adaptability to dynamic social and political realities within the Union. The CJEU is a crucial factor in the development and reinforcement of rights associated with European citizenship. Through a series of important rulings, the Court successfully consolidates and expands citizen protections, balancing national sovereignty with European principles of unity and solidarity.

3. Chapter Three. EU Citizenship within the Context of the 2015 Migration Crisis, Brexit, and the COVID-19 Pandemic

Chapter Three addresses contemporary crises and challenges such as the migration crisis, Brexit, and the COVID-19 pandemic that have tested the concept and practice of European citizenship. The 2015 migration crisis revealed discrepancies between national policies and highlighted the need for a coordinated

²⁸ Davies, G. (2018). Has the Court changed, or have the cases? The deservingness of litigants as an element in Court of Justice citizenship adjudication. *Journal of European Public Policy*, 25(10), 1442-1460. <https://doi.org/10.1080/13501763.2018.1488881>.

approach to integration and protection of the rights of all individuals. Brexit challenged the status of British citizens and required new mechanisms for protection and clarification of the definition of EU citizenship. The COVID-19 pandemic imposed restrictions on freedom of movement and sparked debates about balancing public health and individual rights. The European Commission and the updated 2022 guidelines provide a framework for safeguarding fundamental rights during such crises.

The 2015 migration crisis, followed by the COVID-19 pandemic and the United Kingdom's withdrawal from the EU, presented the Union with new and significant challenges. These events demonstrated both the resilience and weaknesses of the system while also outlining pathways for future improvement and adaptation. Addressing these challenges requires not only adjustments to internal EU policies and laws but also a renewed vision for the future of EU citizenship within the context of globalization and emerging geopolitical realities. The pandemic highlighted the necessity of protecting the rights of citizens and migrants even during crises, emphasizing that the EU must continue building mechanisms for solidarity and social integration. While these challenges are complex, the EU possesses the prerequisites to adapt and develop a stable society that unites both its citizens and migrants.

Conclusion

The conclusion synthesizes the findings from all three chapters of the dissertation.

EU citizenship is a vital component of European integration and unity. To ensure its effectiveness, several key steps are necessary:

- Strengthening the legal framework: Update and harmonize citizenship legislation to address new challenges, such as migration, pandemics, and the withdrawal of Member States.
- Enhancing social integration: Develop policies that facilitate the integration of migrants and new citizens while protecting the rights of all members of society.
- Improving education and awareness: Increase citizens' understanding of their rights and responsibilities, as well as the significance of European citizenship for democratic participation.
- Developing judicial practice: Maintain a balance between national sovereignty and EU law through fair and adequate decisions that reflect contemporary realities.
- Enhancing crisis response mechanisms: Address migration waves or pandemics to ensure the continuity of fundamental rights.
- Strengthening dialogue: Improve cooperation among EU institutions, national authorities, and civil society to facilitate informed decision-making.

This dissertation examines contemporary challenges to EU citizenship in depth, analyzing theoretical foundations, international legal frameworks, dynamic case law, and concrete socio-political crises affecting this fundamental right.

EU citizenship is not only a legal status but also a living social reality that reflects the constantly changing political, economic, and cultural environment. In the

future, it will continue to play a key role in strengthening European identity, advancing integration, and safeguarding citizens' rights within the multilayered European system. To meet growing and complex challenges, however, citizenship must be supported by appropriate legislation, effective judicial practice, and active civic engagement. Only in this way can its full realization contribute to the stability and progress of the European Union.

III. Contributions

The dissertation contains theoretical summaries, conclusions, and ideas that provide both scholarly and practical contributions, enriching EU law theory and practice, particularly regarding the institution of Union citizenship.

The contributions of the dissertation include systematic scientific and applied conclusions and results that address the posed tasks and provide solutions to issues related to EU citizenship, emerging trends, and the need for legislation adapted to a changing environment. Key contributions are:

1. The role of EU citizenship as a dynamic and evolving legal concept that integrates legal, social, and political dimensions in a supranational context has been defined.
2. The evolution of EU citizenship through the lens of CJEU case law has been analysed, identifying key rulings that shaped the scope and content of rights arising from this status, and demonstrating the Court's leading role in its development.
3. There has been conducted a comprehensive and systematic analysis of EU citizenship as an independent legal institution, tracing its development from the Maastricht Treaty to the post-Lisbon Treaty stage and the entry into force of the Charter of Fundamental Rights of the EU.

4. The relationship between national and EU citizenship is clarified, defending the thesis that EU citizenship is a supranational, complementary legal status that does not replace national citizenship but significantly influences its content and exercise.
5. A comparative legal analysis of national citizenship regimes in EU Member States and third countries is performed (including Turkey, Serbia, and the United Kingdom), highlighting similarities, differences, and challenges for harmonization in European and international contexts.
6. The impact of contemporary crises on EU citizenship is examined, analyzing it in the context of the 2015 migration crisis, Brexit, and the COVID-19 pandemic, and identifying trends of restriction, transformation, and reconsideration of specific rights.
7. Conclusions and recommendations regarding the improvement of the legal framework and EU citizenship policies are formulated, aiming to enhance legal certainty, non-discrimination, and the effective protection of citizens' rights.

IV. Publications Related to the Dissertation

1. Simov, Y. *Some National Security Issues under the European Convention on Human Rights Case-Law*, International Conference KNOWLEDGE-BASED ORGANIZATION, Volume 26, Issue 2, Neofit Rilski South-West University, Blagoevgrad, Bulgaria, DOI: <https://doi.org/10.2478/kbo-2020-0069>. Published online: 20 July 2020, co-authored with Georgieva, G., Nikolova, R.
2. Simov, Y. *A Model of a Crisis Management System in the EU as a Response to Contemporary Challenges to National Security*, *Journal International*

- Politics*, XVII/2021, Issue 2, Publication of the Faculty of Law and History, South-West University “Neofit Rilski” – Blagoevgrad, pp. 73–80. (in Bulgarian)
3. Georgieva, G., Simov, Y. *Some Challenges Related to National Security in the Context of the Case Law under the European Convention on Human Rights*, XXX International Conference of Young Researchers 2021, Collection of Scientific Papers, ISSN 1314-4669, 2021, published by the Union of Quality Specialists in Bulgaria (UQSB); presented at the XXX Jubilee International Scientific Conference for Students, PhD Candidates, and Young Researchers, organized by the Technical Faculty of South-West University “Neofit Rilski” – Blagoevgrad, Training Center “Bachinovo” and Virtual Hall, 7–8 October 2021, pp. 90-96. (in Bulgarian)
 4. Simov, Y. *The Concept of Citizenship in National and International Law*, Journal *International Politics* (dedicated to the 80th Anniversary of the United Nations), XXI, Issue 2, 2025, Publication of the Faculty of Law and History, South-West University “Neofit Rilski” – Blagoevgrad, pp. 183-197. (in Bulgarian)
 5. Simov, Y. *EU Citizenship in the Case Law of the Court of Justice of the European Union after the Lisbon Treaty and the Entry into Force of the Charter of Fundamental Rights of the EU*, Journal *International Politics* (dedicated to the 75th Anniversary of the Robert Schuman Declaration, Part I), XXI, Issue 3, 2025, Publication of the Faculty of Law and History, South-West University “Neofit Rilski” – Blagoevgrad, pp. 269-287. (in Bulgarian)